

Hr Alex Luik
Justiits- ja Digiministeerium
Suur-Ameerika 1
10122 Tallinn

Meie 06.10.2026 nr 431

SELGITUSTAOTLUS

AutÕS § 22 kooskõla kohta direktiiviga 2001/29/EÜ ning kolmeastmelise testi kohaldamise kohta

MTÜ Eesti Esitajate Liit (edaspidi EEL) tegutseb kollektiivse esindamise organisatsioonina autoriõiguse seaduse (AutÕS) tähenduses ning teostab kollektiivselt esitajate autoriõigusega kaasnevaid õigusi.

EEL esitab käesoleva selgitustaotluse märgukirjale ja selgitustaotlusele vastamise ning kollektiivse pöördumise esitamise seaduse (MSVS) § 2 lg 2 ja § 3 alusel, paludes Justiits- ja Digiministeeriumilt õigusosalast selgitust AutÕS § 22 ning sellega seotud AutÕS § 17 ja § 75 lg 2 tõlgendamise ja kohaldamise kohta.

Õiguste teostamisel on EEL-il tekkinud küsimused seoses AutÕS §-s 22 sätestatud teose vaba kasutamise erandiga õppeasutustes. Küsimused puudutavad ühelt poolt selle erandi ulatuse kooskõla Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2001/29/EÜ (edaspidi infoühiskonna direktiiv) artiklis 5 sätestatud erandite ja piirangute süsteemiga ning teiselt poolt AutÕS §-s 17 ja § 75 lg-s 2 sätestatud nn kolmeastmelise testi praktilist rakendamist.

EEL palub ministeeriumi selgitust kahes omavahel seotud küsimuses.

Esiteks, kas AutÕS §-s 22 sätestatud vaba kasutuse erandi sisu ja ulatus on täielikult kooskõlas direktiivi 2001/29/EÜ artiklis 5 sätestatud lubatavate erandite ja piirangutega ning millisele direktiivi artikli 5 lõikes 2 või 3 sätestatud erandile AutÕS § 22 tugineb.

Teiseks, juhul kui AutÕS § 22 on direktiiviga kooskõlas, palume selgitada, kuidas saab õiguste omaja või teda esindav kollektiivse esindamise organisatsioon praktikas tugineda AutÕS §-s 17 ja § 75 lg-s 2 sätestatud kolmeastmelisele testile olukorras, kus vaba kasutus asendab või võib asendada litsentseeritavat (tasu kogumist võimaldavat) kasutamist ning mõjutada seeläbi õiguste omajate tavapärasest litsentsiturgu ja potentsiaalset tulu.

1. AutÕS § 22 kooskõla direktiiviga 2001/29/EÜ

AutÕS § 22 võimaldab õppeasutustes autori nõusolekuta ja autoritasu maksmiseta teose avalikku esitamist vahetus õppeprotsessis õpetava personali ja õpilaste poolt, kui näidatakse ära autori nimi või nimetus, kui see on teosel näidatud, ning kui kuulajaskonna või vaatajaskonna moodustavad õpetav personal ja õpilased või teised isikud, kes on otseselt seotud õppeasutusega, kus teost avalikult esitatakse. AutÕS § 75 lg 1 kaudu kohaldub vastav erand ka autoriõigusega kaasnevate õiguste suhtes.

AutÕS § 22 regulatsioon pärineb olemuslikult infoühiskonna direktiivi vastuvõtmisele eelnenud ajast ning ei ole alates AutÕS-i jõustumisest (12.12.1992) kordagi muudetud. EEL-il on seetõttu tekkinud küsimus, millisele direktiivi 2001/29/EÜ artiklis 5 sätestatud erandile vastab §-s 22 sätestatud vaba kasutamise võimalus ning kas siseriikliku erandi ulatus vastab täielikult direktiivis lubatule.

Eelkõige on küsimus selles, et AutÕS § 22 ise ei sätesta piirangut kasutatavate teoste arvule või mahule ega seo erandit sõnaselgelt sellega, millises ulatuses on kaitstud teose või muu õiguste objekti kasutamine konkreetse õpetamise eesmärgi saavutamiseks vajalik.

Infoühiskonna direktiivi artikli 5 lõige 5 näeb seejuures ette, et artiklis 5 sätestatud erandeid ja piiranguid kohaldatakse üksnes teatavatel erijuhtudel, mis ei ole vastuolus teose või muu objekti tavapärase kasutamisega ega mõjuta põhjendamatult õiguste omaja õiguspäraseid huve.

Palume seetõttu selgitada:

1. **Millisele direktiivi 2001/29/EÜ artikli 5 lõikes 2 või 3 sätestatud erandile või piirangule tugineb AutÕS §-s 22 sätestatud vaba kasutuse erand?**
2. **Kas AutÕS § 22 praegune sisu ja ulatus on ministeeriumi hinnangul täielikult kooskõlas direktiivi 2001/29/EÜ artikliga 5,** arvestades muu hulgas asjaolu, et § 22 ise ei piira kasutatavate teoste arvu või kasutamise mahtu ega seo kasutamise lubatavust sõnaselgelt konkreetse õpetamise eesmärgiga põhjendatud ulatusega?
3. Kui AutÕS § 22 kooskõla direktiiviga tagab muu hulgas AutÕS §-s 17 ja § 75 lg-s 2 sätestatud kolmeastmeline test, siis **milline iseseisev praktiline ja õiguslik tähendus on kolmeastmelisel testil §-s 22 sätestatud erandi ulatuse piiramisel?**

2. Kolmeastmelise testi praktiline kohaldamine

Teine küsimuste ring puudutab olukorda, kus kasutus võib formaalselt vastata AutÕS §-s 22 nimetatud tingimustele, kuid selle majanduslik mõju annab aluse küsida, kas kasutamine vastab ka AutÕS §-s 17 ja § 75 lg-s 2 sätestatud nõuetele.

Riigikohus on kohtuasjas nr 2-16-17491¹ leidnud, et huvikool võib olla AutÕS § 22 tähenduses õppeasutus ning § 22 kohaldamist ei välista iseenesest asjaolu, et õpilased maksavad õppe eest tasu. Samas rõhutas Riigikohus, et § 75 lg-s 2 sätestatud tingimuste täitmine on § 75 lg 1 p-st 6 ja §-st 22 tuleneva vaba kasutuse erandi kohaldamise eelduseks. Riigikohus märkis, et kohus peab hindama, kas kasutamine ei piira põhjendamatult õiguste omajate seaduslikke huve ega ole vastuolus õiguste objektide tavapärase kasutamisega. Riigikohus märkis samuti, et erandi kohaldamist õigustavate asjaolude esitamise ja usutavaks muutmise kohustus lasub erandile tugineval isikul.

EEL-i jaoks on see küsimus praktilise tähtsusega eelkõige fonogrammide kasutamisel tantsuõppes. EEL esindab esitajaid ning kogub nende nimel tasu fonogrammide kasutamise eest muu hulgas tantsu-, treening- ja muus sarnases tegevuses. Tegemist on toimiva (litsentsi)turuga, kus muusika regulaarne kasutamine moodustab sageli pakutava teenuse olulise osa.

Samas toimub osa sisuliselt võrreldavast muusika kasutamisest huvikoolide või teiste õppeasutuste tegevuse raames ning sellisel juhul tuginetakse AutÕS §-st 22 tulenevale vaba kasutuse erandile. Seetõttu võib tekkida olukord, kus varem litsentsitav või tavapäraselt

¹ RKTKo 27.11.2019, 2-16-17491, <https://rikos.rik.ee/LahendiOtsingEriVaade?asjaNr=2-16-17491/52>

litsentsitav kasutus asendub tasuta kasutusega üksnes seetõttu, et sama või võrreldavat tegevust korraldatakse õppeasutuse vormis.

Selline areng võib vähendada litsentsitava kasutuse mahtu ja õiguste omajate potentsiaalset litsentsitulu. Riigikohus on eespool nimetatud kohtuasjas pidanud kolmeastmelise testi kohaldamisel asjakohaseks EEL-i esitatud asjaolusid, mis puudutasid muu hulgas fonogramide kasutamise mahtu ning konkurentsi tantsuõpet pakkuvate ettevõtjate ja mittetulundusühingute vahel.

Küsimuse praktilist ja võimalikku majanduslikku mõju ei saa EEL-i hinnangul käsitleda üksnes üksikute huvikoolide või kasutusjuhtumite kontekstis. Eesti spordiregistri² andmetel on näiteks tantsuspordis registreeritud ligikaudu 9300, võimlemises 28 900, uisutamises 2000 ning cheerleading'us 1100 harrastajat. Nendes neljas valdkonnas on seega kokku üle 40 000 registreeritud harrastaja.

EEL ei väida, et kõik nimetatud harrastajad osalevad tegevuses, mille suhtes kohaldub AutÕS § 22, ega seda, et kõigis nimetatud tegevustes kasutatakse fonogramme. Samuti võivad eri spordialade harrastajate andmed osaliselt kattuda. Samas on tantsu, mitmete võimlemis- ja uisutamisalade ning cheerleading'u puhul salvestatud muusika kasutamine õppe- ja treeningtegevuses tavapärane.

Registriandmed illustreerivad seetõttu valdkonna võimalikku ulatust. Kui märkimisväärne osa sellisest regulaarsest ja süstemaatiliseist fonogramide kasutamisest võib tegevuse õppeasutuse vormis korraldamise tõttu toimuda ilma õiguste omaja nõusoleku ja tasu maksmiseta, võib sellel olla oluline mõju õiguste omajate olemasolevale litsentsiturule. Seetõttu on EEL-i jaoks praktiliselt oluline küsimus, millal hakkab vaba kasutus asendama litsentsitavat kasutamist ning millal võib selline kasutus olla vastuolus õiguste objekti tavapärase kasutamisega või kahjustada põhjendamatult õiguste omajate seaduslikke huve.

Ka Haridus- ja Teadusministeerium³ on EEL-ile 1. oktoobril 2026 antud vastuses selgitanud, et kuigi EHIS-es registreeritud huvikooli tegevusele võib AutÕS §-s 22 sätestatud erand kohalduda, ei tohi vaba kasutus olla vastuolus õiguste objekti tavapärase kasutamisega ega kahjustada põhjendamatult õiguste omajate seaduslikke huve.

EEL soovib seetõttu selgust, **kuidas saab õiguste omaja kolmeastmelisest testist tulenevat piirangut praktikas kasutada**, kui tal on konkreetsed põhjused väita, et tasuta kasutamine konkureerib olemasoleva litsentsituruga ja kahjustab seeläbi õiguste omajate majanduslikke huve.

Palume selgitada:

1. **Millise õigusliku või menetlusliku tegevuse peab õiguste omaja või teda esindav kollektiivse esindamise organisatsioon tegema**, kui ta leiab, et kasutaja poolt AutÕS § 22 alusel vabaks kasutuseks peetav kasutamine on vastuolus AutÕS §-s 17 või § 75 lg-s 2 sätestatud tingimustega?
2. Kas õiguste omaja või kollektiivse esindamise organisatsioon võib esitada kasutajale **põhjendatud vastuväite või teate**, milles tuuakse välja asjaolud, mille tõttu konkreetne kasutus tema hinnangul konkureerib tavapärase litsentsituruga või kahjustab õiguste omajate seaduslikke huve? Kui jah, siis millised asjaolud ja millises

² Spordiregister, <https://www.spordiregister.ee/et/spordiala>

³ Haridus- ja Teadusministeerium, <https://dok.hm.ee/et/document.html?id=32de4700-157a-47eb-bf88-0479c04cf75c>

ulatuses peaksid sellises teates olema esitatud ning milline õiguslik tähendus on sellise vastuväite esitamisel?

3. **Kuidas jaguneb sellises olukorras tõendamiskoormus?** Kui õiguste omaja on esitanud konkreetsed asjaolud, mis viitavad sellele, et tasuta kasutus asendab või võib asendada litsentsitavat kasutust ja vähendada õiguste omajate potentsiaalset litsentsitulu, siis kas erandile tugineval kasutajal lasub kohustus esitada ja usutavaks muuta asjaolud, millest nähtub, et kasutus vastab sellele vaatamata AutÕS § 17 ja § 75 lg 2 tingimustele?
4. **Kas kolmeastmelise testi hindamisel tuleb arvestada konkreetse kasutusvaldkonna olemasolevat litsentsiturgu,** sealhulgas asjaolu, et sisult samalaadse või võrreldava muusika kasutamise eest maksavad teised samal turul tegutsevad isikud õiguste omajatele tasu?
5. Kas kollektiivse esindamise organisatsioon võib kolmeastmelisele testile tuginedes vaidlustada **objektiivselt määratletud kasutusviisi**, näiteks fonogrammide regulaarse ja süstemaatilise kasutamise tasulise tantsuõppe lahutamatu osana olukorras, kus sellise kasutuse jaoks eksisteerib toimiv litsentsiturg, või tuleb kolmeastmelise testi tingimuste täitmist vaidlustada iga kasutaja ja kasutusjuhtumi puhul eraldi?
6. Milline õiguslik tagajärg kaasneb sellega, kui õiguste omaja või teda esindav kollektiivse esindamise organisatsioon **on põhjendatult vaidlustanud kasutaja õiguse tugineda AutÕS §-s 22 sätestatud vaba kasutuse erandile**, tuues välja asjaolud, mille kohaselt kasutamine on vastuolus AutÕS §-s 17 või § 75 lg-s 2 sätestatud kolmeastmelise testi tingimustega? Kas kasutajal tekib sellise vaidlustamise järel kohustus lõpetada teose või muu õiguste objekti kasutamine ilma õiguste omaja loata ja tasu maksmata ning edasiseks kasutamiseks saada õiguste omaja luba ja maksta kasutamise eest tasu? **Kui põhjendatud vastuväite esitamine iseenesest ei välista kasutaja võimalust tugineda vaba kasutuse erandile, siis millise toimingu või otsusega lõpeb kasutaja võimalus sellele erandile tugineda?**

EEL-i eesmärk on kujundada Riigikohtu praktikaga ja Euroopa Liidu õigusega kooskõlas olev ühetaoline praktika. Eelkõige soovime selgust, millised on AutÕS §-s 22 sätestatud erandi piirid ning kuidas peab kollektiivse esindamise organisatsioon toimima olukorras, kus tasuta kasutamise tegelik majanduslik mõju võib olla vastuolus õiguste objekti tavapärase kasutamisega või kahjustada põhjendamatult õiguste omajate seaduslikke huve.

Lugupidamisega,

/allkirjastatud digitaalselt/

Urmas Ambur
tegevdirektor